

АДАПТИВНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ В УПРАВЛІННІ СУЧАСНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

І. І. Жигало

Процеси глобалізації створили економічне середовище, у якому суб'єкти господарювання функціонують у параметрі постійно зростаючих невизначених подій. У теорії та практиці управління сучасним підприємством потрібні кардинальні й перманентні адекватні зміни і у концептуально-методологічних засадах сформульованого різнотипного економічного інструментарію, його адаптації до реальних умов економічного середовища.

Адаптивність економічного інструментарію значною мірою сприяє визначенню доцільного вектора та стратегічних цілей сучасного підприємства, розробленню заходів мінімізації ризиків у сучасному непередбачуваному економічному просторі. У сучасних економічних дослідженнях зазвичай дотримуються погляду, що «через низьку якість показників ретроспективного аналізу і надмірно умоглядний характер показників перспективного аналізу щодо ефективності функціонування сучасного підприємства розвиток адаптивних методик є актуальною тематикою економічних досліджень» [1, с. 96].

Досліджуючи відповідність сформульованих науково-методологічних засад економічних інструментів в управлінні сучасними суб'єктами економіки, Н. В. Поліщук наголошує на недостатній їх адаптації до сучасних економічних умов, вказуючи на «відсутність єдиного, адекватного економічній ситуації підходу до оцінювання рівня результативності функціонування сучасних економічних систем» [2, с. 2]. О. В. Олійник обґрунтовує, що «класичні теоретико-методологічні підходи до економічного аналізу потребують суттєвих змін з урахуванням суспільно-економічних трансформацій» [3, с. 1].

О. М. Гончаренко, за результатами аналізу методологічної відповідності сучасних економічних інструментів, відзначає, що «більшість моделей оцінки рівня стійкості підприємства є статичними, мають емпіричний характер, проте важливо мати моделі, що описують стійкість підприємства, його динамічний розвиток у часі (з урахуванням факторів зовнішнього і внутрішнього середовища)» [4, с. 36]. Крім цього, як аргументує Ю. І. Клюс, «жодна з систем показників та критеріїв оцінювання економічної стійкості підприємства не містить показників його інноваційної привабливості» [5, с. 7]. Р. Є. Грушевський робить висновок, що «актуальним напрямом підвищення ефективності стратегічного управління є вдосконалення методичного забезпечення прогнозуючих систем на основі застосування сучасних методів економіко-математичного моделювання, що дозволяють формувати збалансовану стратегію» [6, с. 6]. Р. В. Руда також дотримується погляду про необхідність адаптації сучасних методик у напрямі «розроблення методичного забезпечення процесу прогнозування фінансового стану» [7, с. 65], тобто перенесення засад ретроспективної оцінки у вектор прогнозного стану підприємства.

Невирішена частина загальної проблеми у предметній сфері науково-теоретичних знань і можливостей їх прикладного впровадження значна за обсягом, оскільки «не розв'язаними в наукових дослідженнях залишилось багато аспектів щодо розробки моделей прогнозування, які б дозволили отримати практичні рекомендації» [8, с. 89].

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні основних напрямів й аспектів забезпечення адаптивності економічного інстру-

ментарію як складової системи управління сучасним підприємством.

Економічний інструментарій, як система моделей вимірювання та оцінювання результативної діяльності підприємства, формалізовано розроблений ще у 20-х рр. минулого століття, і, загалом, упродовж тривалого часу достатньо об'єктивно характеризував рівень ефективного функціонування суб'єктів ринкової економіки. Цей інструментарій базувався лише на фінансових показниках (мультиплікативна модель Дюпона, системи, що базуються на показниках прибутковості активів (ROA), прибутковості капіталу (ROC), коефіцієнтах рентабельності інвестицій (ROI) тощо). З відчутними ознаками постіндустріальної (інформаційно-інтелектуальної) економіки, де вагомим значення набув нематеріальний економічний ресурс, дієвість (передусім практична) такого інструментарію стала невисокою.

З метою вищої об'єктивності інформаційно-аналітичного забезпечення систем управління у 70–80 рр. розроблені більш адаптивні типи економічного інструментарію – моделі та системи типу збалансованих показників, економічної доданої вартості (EVA) та ін. Концептуально вони сформульовані на засадах оцінювання поточної результативності та вартісної характеристики ринкового потенціалу економічного суб'єкта. Узгодженість показників, які вимірюють досягнуті результати від завершених фінансово-економічних процесів (поточна прибутковість), і показників, що характеризують процеси формування потенціалу для їх отримання, – базові засади і координати, методологічні основи такого типу економічного інструментарію.

Сучасна економіка характеризується значною невизначеністю щодо результативності й ефективності здійснюваних підприємством фінансово-економічних процесів, високим рівнем загроз втрати капіталу у зовнішніх транзакціях. Управління активами і капіталом сучасного суб'єкта економіки повинно спиратися на надійний економічний інструментарій, здатний забезпечувати вищу ефективність прийнятих управлінських рішень. Динамічні зміни практичного функціонування сучасних суб'єктів господарювання зумовлюють актив-

ний науковий пошук щодо вироблення адаптивного для цих умов економічного інструментарію. Формування засадних концептуальних і методичних основ адаптивного інструментарію у багатьох випадках зводиться до проблеми правильного вибору ключових показників діяльності підприємства та їхньої інтеграції (лат. *integration* – відновлення, поповнення) у єдину оцінно-аналітичну систему. В абстрактно-теоретичному контексті та у спрямованості цього тематичного дослідження йдеться про стан ув'язування окремих диференційованих частин і функцій оцінно-аналітичних моделей у єдиному системному інструментарію, процес, що призводить до відповідності його функціональної ролі в конкретних умовах.

Стабільність функціонування сучасного суб'єкта економіки передбачає результативність його поточної діяльності й одночасне формування стратегічно-інноваційного та конкурентоздатного потенціалу, а тому важливою складовою адаптивності економічного інструментарію є збалансованість таких показників та індикаторів. Виходячи з наведеного, «автори різних систем намагаються в їх основу закласти математичні співвідношення, логіко-математичні правила агрегування і дезагрегування економічних індикаторів, але водночас ігнорується факт неможливості зведення економічних процесів тільки до логічних систем» [9, с. 131].

Розвиток та інкрустація елементів адаптивності в економічний інструментарій з метою приведення його адекватності реальним умовам функціонування сучасного підприємства все ж повинен здійснюватися на міждисциплінарній основі, оскільки «фундаментом аналізу економічної ефективності аналітичної інформаційної системи є теорія підприємництва, невизначеності і прибутку» [10, с. 84]. При цьому вважається, що необхідно вирішити «проблеми методики аналізу прогнозування ефективності функціонування підприємства, зокрема адаптивні методи прогнозування, моделювання, екстраполяцію, формування системи прогнозованої інформації» [11, с. 97].

Узагальнюючи спрямованість нових парадигм різнотипних видів економічного інструментарію в системі управління сучасним

суб'єктом економіки, можна виділити такі характерні для них аспекти: оперативно-функціональну спрямованість; перспективний характер оцінно-аналітичного процесу; вимір ефективності діяльності бізнес-одиниць і бізнес-процесів у функціонуванні корпорацій. Виходячи із умов ринкового середовища, економічний інструментарій дедалі більше враховує індикатори економічної і фінансової безпеки економічного суб'єкта, показники резервування капіталу, різні фактори загроз загальноекономічного середовища.

Будь-який вид економічного інструментарію традиційно розглядається як функція управління, підсистема, що забезпечує підтримку найбільш доцільних і раціональних управлінських рішень. У сучасній економіці основним завданням системи управління (менеджменту) визнається зростання ринкової вартості акціонерного капіталу (ринкової вартості компанії).

У сучасних економічних умовах спостерігається інтерес до розвитку економічного інструментарію, зорієнтованого на стратегічне вимірювання результатів функціонування компанії (модель стратегічних карт). Такий економічний інструментарій набуває розвитку у площині багатоаспектної орієнтації й найбільш повно забезпечує управлінські моделі, що базуються на концепціях виміру досягнень (Performance Measurement). У системному інструментарії такого типу характерним є об'єднання більшості з існуючих систем показників для оцінювання та аналізування ефективності фінансово-економічних процесів на кожному організаційному рівні.

Сама по собі ідея об'єднання декількох груп показників у систему, що дає змогу дати адекватну характеристику стану економічного суб'єкта, не є новою чи оригінальною. Проте для застосування концепції виміру досягнень необхідні нові підходи до формування і агрегування економічним інструментарієм такого типу стратегічно важливої інформації. Як традиційна модель стратегічних карт, так і її чисельні модифікації спираються на чисельні кількісні показники, суб'єктивний характер яких знижує виразність визначених перспективних індикаторів розвитку компанії.

Чисельні аналітичні огляди сучасного стану ринку капіталів та інвестицій доводять, що на основі загальнодоступної результатної інформації, сформованої такого типу економічним інструментарієм, інвестори не можуть розраховувати на очікувану норму дохідності без підвищеного ризику.

Економічний інструментарій, ґрунтований на концепції стратегічних карт, базується на системі ретельно підібраних показників (достатніх для контрольних функцій) і для зовнішніх користувачів є, по суті, засобом пропаганди узгодженої і оприлюдненої концепції стратегічного розвитку компанії.

Концептуальна та методологічна основа сформульованих стратегічних карт як економічного інструментарію в управлінні розвитком компанії надмірно переповнена, на наш погляд, кількісно-суб'єктивними індикаторами. Очевидно, з достатнім рівнем аргументованості можна обґрунтовувати доцільність глибшого включення у цю систему інформації із публічної фінансової (корпоративної) звітності, вища вагомість якої сприятиме зниженню ризиків прийняття рішень, націлених на короткострокові пріоритети (об'єктивна практика сучасного узвичаєного здійснення значної кількості фінансових операцій). Якісний економічний інструментарій позиціонується як важливий засіб ефективного управління активами і капіталом, а тому, беручи до уваги чисельні чинники загроз загальноекономічного середовища, у його методологічну основу доцільно включити індикатори, що характеризують зміну рівня фінансово-економічної безпеки та показники створення резервів для страхування функціонуючого капіталу.

Для забезпечення можливостей функціонування підприємства в сучасній економіці потрібна практична дієвість економічного інструментарію, тобто адекватне розкриття за його допомогою поточних і прогнозних фінансово-економічних процесів, є визначальним у системі управління. Суттєві структурні зміни інституційного середовища в глобальній економіці зумовлюють необхідність розробити нові парадигми та вдосконалити сформовані концепції економічного інструментарію, знайти напрями його розвитку й забезпечити при-

кладну функціональність у системі управління сучасним підприємством.

У ході вироблення адаптивності економічного інструментарію все-таки необхідно ураховувати факт неможливості побудови всеохоплюючої економіко-математичної моделі, яка б охоплювала всі аспекти діяльності підприємства й формулювала логіку процесів прийняття відносно абсолютно об'єктивних точних рішень і стратегій.

Процеси формування адаптивності у системах різнотипного економічного інструментарію повинні мати багаторівневий характер і, крім фундаментального перегляду низки методологічних підходів й концептуальних засад, ураховувати його цільову і функціональну спрямованість, зокрема сферу функціонування підприємств (економічне середовище), їх типові організаційно-управлінські структури, вид економічної діяльності, масштаби діяльності й стадію розвитку економічного суб'єкта, можливості та досягнення суміжних галузей знань та інші фактори, що впливають на формування інструментарію, адекватного запитам конкретної системи управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сиротяк Р. М. Методичні підходи до аналізу фінансового стану підприємства / Р. М. Сиротяк, Л. І. Сопільник // Менеджмент та підприємство в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2010. – № 691. – С. 95–99.
2. Поліщук Н. В. Науково-методологічні засади результативності функціонування сучасних економічних систем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Н. В. Поліщук ; Вінницький нац. аграрний ун-т. – Вінниця, 2011. – 36 с.
3. Олійник О. В. Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: теорія, методологія, організація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.09. «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / О. В. Олійник ; Держ. акад. статистики, обліку та аудиту. – К. : [б. в.], 2009. – 36 с.
4. Гончаренко О. М. Дослідження факторів, що впливають на стійкість розвитку підприємства / О. М. Гончаренко // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. пр. Одес. держ. екон. ун-ту. – 2010. – № 40. – С. 36–40.
5. Клюс Ю. І. Вплив інноваційної привабливості підприємства на економічну стійкість його діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Ю. І. Клюс ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2011. – 19 с.
6. Грушевський Р. Є. Формування механізму прогнозування фінансової діяльності підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Р. Є. Грушевський ; Хмельниц. нац. ун-т, 2012. – 20 с.
7. Руда Р. В. Оцінка фінансового стану підприємства: сутність на необхідність / Р. В. Руда // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2010. – № 1 (9). – С. 61–65.
8. Копчак Ю. С. Розробка моделі прогнозування неплатоспроможності підприємств / Ю. С. Копчак // Вісник Прикарпатського університету. Серія «Економіка». – 2008. – Вип. 6. – С. 89–93.
9. Олексюк О. І. Досвід використання систем показників в оцінці результативності діяльності підприємств / О. І. Олексюк // Вчені записки. Збірник наукових праць Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. – 2009. – Вип. 11. – С. 119–132.
10. Середенко Е. С. Модель оценки экономической эффективности аналитических информационных систем / Е. С. Середенко, Н. Н. Середенко // Вестник Московского университета. Сер. 6 «Экономика». – 2011. – № 2. – С. 82–92.
11. Голяш І. Прогнозний аналіз ефективності функціонування підприємства / І. Голяш, С. Романів // Економічний аналіз. Збірник наукових праць Тернопільського національного економічного університету. – 2011. – Вип. 9. Ч. 1. – С. 95–97.